

Svenskevældet i Hedeby

Af Ole Hjordt-Vetlesen

The article takes up the controversial topic of Swedish rule in Hedeby (*Haithabu*) in a period around 900 CE, which has been discussed for over 100 years. Particular emphasis is placed on the following aspects: 1) How the myth of Swedish rule arose and on what basis. 2) How the myth can live on despite thorough refutations of all the arguments put forward to support it. 3) Critical assessment of Adam of Bremen's use of his sources in the chronicle, the uncertainty of much of his information and especially his report of what he says king Sweyn Estridsen told him. Many previous treatments of the subject refer to the latter as »what the king has said«. We do not know what the king has said, we only know what Adam says that the king has said. 4) The use of statistical considerations in the humanities, exemplified by personal names in runic inscriptions. Numerical information must be put into context, and small numbers are not suitable for calculations of statistical relations. 5) Attempts have been made to find confirmation of Adam's testimony in a number of historical-philological disciplines: The Haddeby 2 runic stone is claimed to be Swedish, the dialects in some southern parts of Denmark seem to be influenced by the Swedish language, a group of Danish place names in *-by* in the Schleswig region show a characteristic compositional feature in common with the corresponding Swedish ones, and Hedeby has tombs of a chamber type similar to some tombs in Uppland (Sweden). All of this allegedly corroborates Adam's description that Olaf, who ruled Denmark around 900 CE, was Swedish. These different branches of the humanities support each other and might seem to confirm that there were Swedish rulers in Schleswig around the year 900 CE.

My conclusion is that the evidence adduced does not deliver any decisive argument in favour of the idea of Swedish rulers in Hedeby, and even less of a Swedish invasion. Nevertheless people keep talking about this Swedish kingdom in South Jutland repeating the above arguments, which have no evidentiary value.

Præsentation

Historien om det svenske dynasti i Hedeby i den sydlige del af Jylland omkring år 900 begyndte med nogle ord i Adam af Bremens krønike om de hamburgske ærkebiskoppers historie, skrevet omkring 1076. Han fortæller dér om den svenske kong Olaf af Danmark og dennes sønner. Han angiver, at han har sine oplysninger fra Svend Estridsen, dansk konge på Adams tid.

I moderne tid er forestillingen om, at et sådant svensk rige virkelig har eksisteret, blevet formuleret bl.a. af Ludvig Wimmer i hans store værk om runeindskrifter fra 1893-1908. I de følgende hundredeogtyve år er den opfattelse blevet udbygget af filologer og runologer som Lis Jacob-

sen og Erik Moltke, hos historikere som Erik Arup og gentaget i nyere forskningsarbejder og generelle beskrivelser af Danmarks historie, ikke mindst i udlandet. For at understøtte Adams påstand om svenske fyrster som konger af Danmark har man anført forhold fra runologi, sproghistorie, dialektologi, toponymi og arkæologi.

Omtrent samtidig med Wimmer udtrykker Johannes Steenstrup sin tvivl om historien om et svensk dynasti i Danmark. Han mener snarere, »at Olaf hørte til en i Sverige bosat Gren af Kongestammen, ... Vi læse Intet om, at han kom i Spidsen for en Erobrerhær af Svenske og grundede et svensk Herredømme i Danmark eller Slesvig.«

Niels Lund udsendte i 1982 en grundig gendrivelse af de postulerede beviser for det svenske dynasti og i 1994 blev det yderligere fastslået i to foredrag (publiceret i år 2000), af Marie Stoklund og Michael Lerche Nielsen, at der råder en fuldstændig mangel på bekræftede vidnesbyrd om dens eksistens.

Det betyder ikke at myten er opgivet. Som eksempler på dette anføres her nogle artikler og bøger fra perioden 2005-2022:

Hermann Reicherts anmeldelse i *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 2005 af *Von Thorsberg nach Schleswig*. Her fremhæves Henrik William's indlæg om personnavne i danske og svenske runeindskrifter fra Hedebyområdet, bl.a. med denne bemærkning: »daß der schwedische Anteil doch insgesamt größer ist, als Lerche Nielsen annahm« (Reichert 2005:70). I en samlet vurdering af konferencen siges: »Die alte Theorie vom sprachlichen schwedischen Einfluß halte ich für nicht widerlegt« (ibid: 71).

Volker Hilbergs *Haithabu 983–1066 Der Untergang eines dänischen Handelszentrums in der späten Wikingerzeit*, München 2022 nævner flere gange »die Schwedenherrschaft« uden nogen problematisering (Hilberg 2022:44).

Samme Hilberg nævner i sin artikel »Hedeby in Wulfstan's days: a Danish emporium of the Viking Age between East and West«, at »Many researchers have therefore interpreted this as a 'Swedish dynasty' ruling from Hedeby over Denmark, an assumption apparently strengthened by the presence of typical Swedish forms in runic inscriptions at Hedeby and by the elite burials in wooden chamber graves.« (Hilberg 2009:83-84). Begge dele var allerede blevet tilbagevist mellem årene 1982 og 2000.

Heidger Brandt, *Haithabu und die großen dänischen Ringburgen*, 2005, bestemmer teksten på den ene Sigtrygsten som »svensk sprog« (Brandt 2005:18).

Ud over den faglige litteratur finder man myten om svenskevældet i Hedeby i mange mere populære skrifter, ikke mindst på internettet. Et par eksempler:

Ifølge hjemmesiden Haithabu¹ kommer Gnupa fra et svensk dynasti (uden nærmere forklaring): »König Heinrich I. drang 934 bis zur Schlei vor und besiegte den aus einer schwed. Dynastie stammenden Dänenkönig Chnuba (Gnupa) bei Haithabu.«

Hjemmesiden Runensteine von Haithabu², gengiver historien som kendsgerninger, f.eks.: »Die Runensteine bezeugen, dass die Dynastie aus Schweden kam, denn anders lassen sich die schwedischen Runen und Sprachformen auf dem größeren Stein nicht erklären.« Det antydes ikke, at der foreligger faglig uenighed om disse påstande.

En fransk hjemmeside, IDAVOLL, Portail de ressources francophone sur l'âge Viking³, meddeler en kronologisk oversigt over vikingetiden med bl.a. denne oplysning: »Vers 900 / Début de la domination suédoise dans le sud du Danemark et Haithabu.«

Introduktion

Artiklen genoptager det omstridte emne *svenskevældet i Hedeby*, som har været diskuteret i over 100 år. Der lægges særlig vægt på følgende aspekter:

1. Hvordan myten om et svenskevælde er opstået og på hvilken baggrund.
2. Hvordan myten kan leve videre trods grundige tilbagevisninger af alle argumenter fremført for at støtte den.
3. Den kildekritiske vurdering af Adam af Bremens krønike, det usikre ved mange af hans oplysninger og især hans referater af Svend Estridsens udsagn. Mange tidligere behandlinger af emnet omtaler disse sidste som »det kongen har sagt«. Vi ved ikke, hvad kongen har sagt, vi ved kun, hvad Adam siger, at kongen har sagt.
4. Brugen af statistiske betragtninger i humaniora, eksemplificeret ved personnavne i runeindskrifter. Talmæssige oplysninger skal sættes

1 <https://www.mittelalter-lexikon.de/wiki/Haithabu>

2 https://dewiki.de/Lexikon/Runensteine_von_Haithabu

3 <https://www.idavoll.fr/pages/les-vikings/chronologie-de-l-age-viking.html>

ind i en sammenhæng, og små tal kan i almindelighed ikke bruges til statistiske overvejelser.

Der er behov for en definitiv afslutning på dette interessante spørgsmål (nye oplysninger kan altid gøre det nødvendigt at revidere en konklusion). I år 1994, under mødet *Von Thorsberg nach Schleswig* (udgivet i 2000), fastslog nogle få bidrag, at eksistensen af et svensk rige i (Syd)danmark omkring 900 e.v.t. er yderst tvivlsom; i en grad, der med en historikers normale måleredskaber gør den praktisk taget udelukket.⁴

Spørgsmålet har stor interesse ud fra en metodisk synsvinkel og for studiet af, hvordan en myte kan opstå inden for de humanistiske videnskaber. Som H.C. Andersen påpeger, kan en lille fjer blive til fem høns.⁵

Den »svenske hypotese« er fremstillet allerede hos Ludvig Wimmer i bind I,2 af hans monumentale værk fra 1893-1908 (Wimmer 1893-95:48-72) og gentaget i den mindre 1914-udgave (Wimmer 1914:93-96). Det ser ud til, at han var den første, der foreslog at betragte *Haddeby 2* som udført af en svensk runerister (ibid.: 95).

Historien om det svenske dynasti i Hedeby i den sydlige del af Jylland (eller måske hele Danmark) omkring år 900 begyndte med nogle

4 Da jeg kritiserer andre forskeres resultater og meninger, direkte eller indirekte (men forhåbentlig aldrig uvenligt), føler jeg behov for at undskyldte mulige fejl i dokumentationen og forkerte synspunkter. Jeg vil sætte pris på enhver form for kommentar. Tak til Michael Lerche Nielsen, der har gennemset en meget tidligere version af artiklen, samt til den anonyme fagfællebedømmer, som har leveret et hav af nyttige forbedringsforslag.

Nogle forskere taler om en modsætning mellem svenske og danske forskeres holdning til svenskevældet i Hedeby: Ifølge denne opfattelse støtter mange svenskere idéen, mens mange danskere omvendt er imod. For mig er det ikke en fyldestgørende beskrivelse af situationen: Peter Skautrup, *Det danske sprogs historie*, bd. 1-5, 1944-70 (Skautrup 1944:87-88), Johannes Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik*, bd. 1-8, 1928-74 (Brøndum-Nielsen bd.1, 2. udg. 1950:5), Lis Jacobsen og Erik Moltke, *Danmarks Runeindskrifter*, bd. 1-3, 1941-42 (DR text, spalte 15-16), tre af de vigtigste monumenter for studiet af dansk sproghistorie, beskriver allesammen svenskevældet i Hedeby som en kendsgerning. Det er mere korrekt at sige, som Niels Lund gjorde i 1982, »at der i forskningen er bred enighed om, at der mellem 891 og 934 eksisterede et svensk herredømme i Hedeby« (Lund 1982:114). Senere kan man nok spore en tendens til denne modsætning mellem svenske og danske forskere.

5 Noget, der ligner myten om svenskevældet i Hedeby, er sket med visse påstande om den angelsaksiske invasion af det keltiske Britannien omkring 449 e.v.t. Historien, som den almindeligvis er kendt, stammer fra én enkelt kilde, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, skrevet omkring 730 af munken Bede eller Beda. Alle andre kilder har deres oplysninger fra Bede. I det berømte kapitel I,15 siger han, at angriberne var angler, saksere og jyder (»lutice hos Bede). Den smule information har dannet grundlag for en hel teori om erobringen.

ord af Adam af Bremen, i hans *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* fra omkring 1076. Han siger, at efter Kong Heiligo »fulgte Olaf, som kom fra Sverige, erobrede Danmarks Rige med magt og våben; han havde mange sønner, af hvilke Chnob og Gurd regerede efter deres fars død« (bog I, kapitel 50). Og: »Efter Olaf, den svenske fyrste, som styrede Danmark med sine sønner, kom i hans sted Sigerich« (ibid. kap. 54) [min oversættelse]. Begge citater er, siger Adam, fremført (»inquit«) af Svend Estridsen, der var dansk konge på Adams tid omkring 150 år efter begivenhederne. Adams fortælling er meget forvirret, selvmodsigende og tendentiøs. Lesley Abrams skriver: »No Scandinavian conversion history is reliable. Their narratives were largely created in the twelfth and thirteenth centuries to serve contemporary purposes; even Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, written in the 1070s, is a work of propaganda« (Abrams 1995:214).

Jakub Morawiec har studeret spørgsmålet »Sven Estridsen som Adams informant«; han påpeger, at »Adam provides us with either unverifiable or undoubtedly wrong data« samt at »it is hard to see the depiction of the Scandinavian affairs in the *Gesta* as given and authorized by the Danish king«. Morawiecs konklusion er, at »A closer look at both information about the Danish King himself and what he is said to have delivered to Adam seem to leave no doubt that it was the author of the *Gesta* who used the former as a kind of medium necessary to insert specific information in his own narrative« (Morawiec 2022: 73-74).⁶

Adam nævner i sin omtale af de svenske konger personnavnene *Heiligo*, *Olaf*, *Chnob*, *Gurd*, *Sigtryg*, *Hardegon* og stednavnet *Nortmannia*. Af de fire personer i dette meget vigtige svenske dynasti, der formodes at være forgængere for Svend Estridsen, nemlig *Olaf*, *Chnob*, *Gurd* og *Sigtryg*, er *Olaf* og *Sigtryg* fuldstændig ukendte i samtlige andre kilder;

6 Allerede Steenstrup (1929) gør opmærksom på de mange uoverensstemmelser, fejl, udeladelser osv. i Adams ellers vigtige værk. Selv Sture Bolin, der betragter tilstedeværelsen af et svensk rige i Hedeby og Gorm og Harald Gormssøn som et norsk dynasti som kendsgerninger (Bolin 1932:52), siger i en senere passage klart, at »För 900 och 1000-talens historia är mäster Adams verk ofta en dålig och osäker källa.« (ibid.:62).

Adams beskrivelse af kongeriget Danmark indledes med et mærkeligt eksempel på, hvor lidt han vidste om emnet: »Danskernes land, som man også læser i Ansgars levned, er næsten helt fordelt på øer« [min oversættelse]. Men på Adams tid udgjordes næsten tre fjerdedele af Danmark af to halvøer, i vest Jylland og i øst Skåne, Halland og Blekinge, og kun en mindre del af hele territoriet bestod af øer. Dette er typisk for Adams påstande.

»This story is pure invention«, om Adams fortælling om Harald Blåtands døb (Sawyer 2015:2).

Chnob identificeres med Gnupa nævnt i de to runeindskrifter *Haddeby 2* og *4*. Gnupa-Chnob nævnes også i Widukinds *Res Gestae Saxonicae* fra omkring 970, dvs. ca. 100 år før Adams beretning og kun ca. 35 år efter begivenhederne, men uden et ord om, at han var svensk; han behandles som dansk konge. Ikke én af de andre kilder, der fortæller noget om Danmark i den periode, nævner svenske fyrster. Gurd omtales i nogle annaler, men ikke som svensk. Heiligo (Helge) er ukendt fra andre kilder. Det samme gælder Hardegon, som nogle har foreslået at identificere med Hardeknud, den formodede far til Gorm den Gamle. Ingen beviser kan dog afgøre dette spørgsmål.⁷

Niels Lund giver over 19 sider en kritisk gennemgang af Adams mundtlige (ikke-dokumentariske) kilder og påviser den store usikkerhed ved denne tekst. »Nogle gange siger han ligefrem det modsatte af den kilde, han henviser til« (Lund 2018: 1), »Adams meddelelser om Sven Tveskæg er dokumenterbart opspind fra ende til anden, der er næppe et sandt ord i dem.« (ibid.: 15). Adam er selvmodsigende om kong Gorm (ibid.: 4) og erklærer ligeud, at det ikke nytter noget at efterforske hedningers handlinger (ibid.: 7). Endvidere er Adam ikke i stand til klart at udrede, hvad der skete med de formodede svenske konger af Hedeby/Danmark: Muligvis regerede den første kong Olaf sammen med sine sønner Chnob og Gurd, senere efterfulgt af Sigtryg (Chnobs søn), men måske fulgte Chnob og Gurd efter deres far som konger, før Sigtryg (ibid.: 7).

Mere end én forfatter omtaler, hvad Svend Estridsen har sagt til Adam af Bremen om Danmarks historie. *Vi ved ikke, hvad Svend Estridsen har sagt*. Vi ved kun, hvad Adam fortæller, at kongen har sagt (efter hans hukommelse). Adam bruger ord som »inquit« (»siger«) og »audivi (...) ex ore (...) Suein« (»Jeg hørte fra Svends mund«). Da der ikke findes andre kilder til Adams påstande om de svenske konger, kan vi ikke ad den vej kontrollere dem. Det problematiske ved hans tekst fremhæves af, at vi i flere tilfælde, hvor vi kender den faktiske situation fra andre kilder, ser hans forvirring. Et godt eksempel er den geografiske beskrivelse af Danmark i begyndelsen af bog 4, der er fuld af alvorlige fejl. Adam indrømmer selv, at nogle af oplysningerne, som angiveligt er hentet hos kongen, er forvirrende.

7 Kong Gnupa er omtalt i *Olav Tryggvasons saga* (Wimmer 1893-95:66), men ikke som svensk. Sigtryg er forsøgt identificeret med en »vikingehøvding... (Setricus rex paganus), som ifølge Flodoard fra Reims faldt i kampen mod den vestfrankiske konge Ludvig i sommeren 943.« (Wimmer 1893-95: Tilføjelse og rettelser:8).

Udtrykkene Nortmannia og Nortmannic behandles af Adam på mere end én måde: »Danske eller normanner«, »svenskere og goter eller normanner«, »danskere og svenskere som vi kalder normanner«, »normanner, svenskere, goter, danskere og slaviske folk«, »hovedstaden i Nortmannia er Trondheim«, alt sammen citater fra Adam. Nogle gange er normannerne danskere, andre gange nordmænd eller blot skandinaver (danskere + nordmænd + svenskere). Tilsyneladende har Adam ikke afgjort med sig selv, hvilken brug der ville være den mest passende.

Man har forsøgt at finde bekræftelse af Adams vidnesbyrd i en række historisk-filologiske discipliner: Runestenen *Haddeby 2* hævdes at være svensk, dialekterne i nogle sydlige dele af Danmark synes påvirket af svensk, en gruppe danske stednavne på -by i Slesvig-egnen udviser en karakteristisk kompositionstype fælles med de tilsvarende svenske, og Hedeby har grave af en kammertype, der ligner nogle grave i Uppland. Dette skulle understøtte Adams beskrivelse af, at Olaf, der regerede Danmark omkring 900 e.v.t, var svensk. Disse fem forskellige grene af humaniora støtter hinanden og bekræfter tilsyneladende, at der dengang var svenske herskere i Slesvig. Vi vil se nærmere på disse indicier:

1) Runeindskrifter

Vi har to runesten, der synes at nævne den omtalte Chnob i formen Gnupa og Sigerich i formen Sigtryg. Den første (*Haddeby 2*) siger: »Asfrid rejste dette mindesmærke ('kuml') over Sigtryg, hendes søn og Gnupas«. Den anden sten (*Haddeby 4*) tilføjer, at Asfrid var datter af Odinkar, at Sigtryg var konge, og at en person ved navn Gorm ristede runerne.

Haddeby 4:

aʃfriþr : karþi | kubl : þausi : tutiR : upinka|u|rs : aft : siktriuk : kunuk :

Haddeby 2:

aʃfriþr : karþi : kum|bl : þaun | aft : siktriku :

Haddeby 4:

: sun : sin : | : auk : knubu : kurmR (:) raist (:) run(a)(R) (:)

Haddeby 2:

sun (:) (s)in : aui : knubu

Dansk oversættelse

Haddeby 4: ASFRID GJORDE KUMLER DISSE, DATTER ODINKARS, EFTER SIGTRYG KONGE,

Haddeby 2: ASFRID GJORDE KUMLER DISSE, EFTER SIGTRYG,

Haddeby 4: SØN HENDES OG GNUPAS. GORM RISTEDE RUNERNE.

Haddeby 2: SØN HENDES OG GNUPAS.

Følgende *DR*, er her ordet *qui* (*Haddeby 2*) betragtet som fejl for auk og rettet til auk i oversættelsen, i overensstemmelse med *Haddeby 4*. *qui* har ‘a’ (ansur) i stedet for ‘a’ (ara), ligesom i begge indskrifter *aft* og *aʃfriþr* (*DR*, text:spalte 14).

Haddeby 4 (den lange) er fuldstændig »dansk« (hvilket her betyder, at alle runerne er »langkvistede«).

Indskriften på *Haddeby 2* har i alt 46 runer, egentlig 45 fordi s’et i ordet ‘sun’ er ulæseligt og allerede var det på Wimmers tid (Wimmer 1914: 94). 28 af runerne er af den slags, der er fælles for den »danske« og »svenske« 16-runers futhark, og således uden betydning for spørgsmålet om type. De resterende 17 har allesammen forskellige former i den »danske« og den »svenske« futhark. Af disse 17 runer på *Haddeby 2* er ni af den svenske type (eller stut-runer) og otte af den danske type (Lund 1982: 115). Altså næsten lige mange af hver. Eftersom de tre andre s’er er af den danske type, kan man antage, at også det ulæselige *s* i *sun* er »dansk«, hvilket ville give en helt lige fordeling 9:9. Hvordan afgør man, om indskriften er svensk eller dansk? Nogle forfattere mener, at risteren var svensk, fordi han brugte svenske runer – til halvdelen af indskriften (*DR* text:spalte 15). Men hvis en svensker kan bruge danske runer til halvdelen, kan en dansker måske også bruge svenske runer til halvdelen? Kuriøst nok anfører Moltke i sin vildt polemiske artikel mod Niels Lund, at ansur-runen (ofte betegnet som nasalt a) med ensidige kviste, som Lund regnede som »svensk«, er »en god gammel dansk rune« (Moltke 1985a: 17). Hvis vi følger den tanke og fjerner de tre ansur-runer fra den svenske gruppe, bliver de svenske runer reduceret til seks (to a’er, dvs. ara-runen, fire n’er), mens den danske del fortsat omfatter otte (eller ni) runer. I stedet for 9:8 for svensk:dansk har vi nu 6:8. M-runen er af typen med en halvcirkel, der ikke er gennemskåret af den lodrette stav, og kunne betragtes som svensk, således som Lisbeth M. Imer gør (Imer 2016: 154). Dette anførte allerede Wimmer og tilføjede, at også formen af u-, r- og þ-runerne har affinitet til svenske typer (Wimmer 1914: 95). Det ville ændre lidt på forholdet svensk:dansk endnu en gang.

Der er intet andet ved stenen eller indskriften, som kunne forbindes med Sverige, bortset fra formen af to ord, *þaun* og *Siktriku* (se nedenfor). Vi har ingen detaljeret forklaring på forholdet mellem de to indskrifter, som delvis er tvillinger. Anbringelsen af runerne eller linjerne har ikke tilknytning til Sverige, og det har solhjulssymbolet heller ikke.

Selv hvis disse ni eller seks runer, ud af 17 (på *Haddeby 2*), kan opfattes som »svenske« (eller »norsk-svenske«), og hvis vi regner *þaun* og *siktriku* for svenske ordformer, og hvis også runemesteren kunne være svensk (hvilket kun er en teori), betyder det ikke nødvendigvis, at Asfrid, der bestilte *Haddeby 2*-stenen, var svensk.⁸ Faktisk er historikere og runologer enige om, at hun, datter af Odinkar (et typisk dansk navn), var dansk. Der er dog ingen dokumentariske oplysninger om hendes nationalitet. Efter min mening er det uklogt at drage konklusioner ud fra denne form for detaljer.

Hele tanken om at tillægge de to rune-systemer (futharker) en etnisk værdi er der i moderne tid blevet sat spørgsmålstegn ved af forskellige forskere. Se nedenfor Barnes' vurdering af dette problem. På et vist tidspunkt begyndte man at tale om andre mulige motiver til brugen af de to typer futhark, »svensk-norske« og »danske«. Et forslag er, at de mere »almindelige« danske eller »normalruner« blev foretrukket til monumentale formål, mens de simple svenske fandtes i typiske hverdagsskrifter som noter, breve, beretninger og lignende. Elias Wessén var den første, som foreslog en sådan opfattelse af den forskellige brug af de to futharker (Wessén 1957). Lige siden har idéen været diskuteret. Der er både en vis topografisk fordeling og en tendens til at bruge stut-runerne i ikke-monumentale indskrifter, ofte på træ (Stoklund 2000: 114-117). Disse tanker afvises direkte af tilhængerne af den svenske hypotese, med Moltke som et godt eksempel:

It has been maintained that the Danish runes were preferred for epigraphy (on stone, that is), while the stut-runes were chiefly used for writing on wood and represent the script of the commercial world.

8 Det er nødvendigt at understrege dette, fordi tilhængerne af svenskevældet hævder, at eftersom nogle af runerne er typisk svenske, må runeristeren have været svensk og dermed også kommittenten. Det forklares ikke, hvad vi skal gøre med de runer, der kan være svenske, men i det aktuelle tilfælde ikke er svenske.

Since we possess inscriptions in both sorts of runes on both sorts of material, stone and wood, there is not much to be said in favour of the theory. (Moltke 1985b: 367).

En påstand, der helt ser bort fra mængden af indskrifter i de to kategorier. Det er virkelig mere kompliceret, end hvad Moltke giver udtryk for.

Der har været regnet med svensk indflydelse også i andre danske runeindskrifter. *DR* angiver under »Fremmed indflydelse« otte indskrifter med svenskprægede runer (*DR*, text:spalte 809); rundt om i *DR* findes andre indskrifter med forbindelse til Sverige af anden art end runetypologisk. På Lolland nævner *Sædinge-Stenen* (*DR* text:spalte 266) én, påstået svensk, person. Det vigtige ord i teksten er *sutrsuia*, som betyder »sær-svenskere« (dvs. adskilt fra de andre svenskere; alternativt = sydsvenskere). Det nævnte enkeltindivid, Krog, var en af en gruppe af svenskere og danskere. Ingen antydning af en invasion af svenskere. Bolin taler om en angivelse af svenskere som indbyggere (Bolin 1932:63), men det siger indskriften ikke.

Sædingestenenens tekst lyder ifølge *DR*:

Thyre lod denne sten udføre efter sin husbond Krog; og han var [da?] den aller stærkeste(?) af Særsveerne og Syddanerne/'Kval' (lidelser) fortærede (gjorde ende på) høvdingen (eller: på ham), den bedste af Nordboere (?). Han var ... Særsveernes ... (*DR* text:spalte 266).

Teksten er meget lakunøs. Moltke giver denne oversættelse: »Thorvi (Thyre) had this stone made in memory of Krog, her man (husband); and he was [then] staunchest (?) of all. The Sunder-Swedes' and the South Danes' »pains« ate (i.e. killed) him, of Northmen the best. He was [then] the Sunder-Swedes' ?uk« (Moltke 1985b: 300).⁹

9 Moltke nævner Tirstedstenen og Tillitstestenen som sandsynlige beviser for disse svenske eksistens (Moltke 1985b:302). Tirstedstenen (*DR* 216) fortæller, at »Frede (...) fandt døden i Svitjod (Sverige)«, men det er uforståeligt, hvordan en (dansk?) mands død i Sverige kan indikere »Disse svenskeres eksistens« på Lolland.

Tillitstestenen (*DR* 212) lyder: »Eskil Sulkesøn lod denne sten rejse efter sig selv« (*DR* text:spalte 258). Teksten indeholder intet om Sverige eller svenskere. Den kendsgerning, at Danmark kun har én sten med denne formulering (og nogle få andre med samme idé om at mindes sig selv udtrykt på en anden måde), mens Sverige har adskillige selvrejsersten, beviser ikke, at der har været en større gruppe svenskere på Lolland. *DR* nævner omkring ni svenske eksempler, så vi har en numerisk relation SE:DK mellem 9:1 og 9:5; tal, der ikke peger på, at der er tale om en svensk specialitet (*DR* text: spalte 990-991).

Teksten siger ikke, at sydsvenskerne eller særsvenskerne boede på Lolland, og end ikke, at Krog boede der (det er selvfølgelig sandsynligt). Mange runesten nævner mennesker, der døde i et andet land end stenens. Hvem er disse sydsvenskere, syddanskere og normanner? Betyder normanner (hos *DR* »nordboere«) her (syd)svenskere og (syd)danskere? Eller (syd)svenskere plus (syd)danskere plus nordmænd?

Under indtryk af idéen om svensk påvirkning i danske indskrifter kunne man prøve at undersøge, om personnavnet Krog er mere typisk svensk end dansk. Det er registreret to gange i Danmark, Sædinge og *DR106* (tabt), men begge tekster er ret beskadigede og *DR106* ekstremt usikker. Sverige har syv eller otte forekomster, hvoraf nogle er usikre (Peterson 2007: 151). Men, som forklaret om personnavnene på Hedebystenene, skal en numerisk relation Sverige:Danmark 8:2 (eller 4:1) ses på baggrund af den almindelige numeriske relation mellem svenske og danske runeindskrifter, nemlig 10:1 eller måske 5,7:1. Under arbejdet med artiklen er jeg blevet gjort opmærksom på, at *Danmarks Gamle Personnavne* registrerer 8 forekomster af navnet Krok fra 1400- til 1600-tallet (DGP 1:spalte 804).

Moltke giver denne kommentar:

The inscription appears to refer to strife between Swedes called ‘Sunder’ or ‘Separate’ Swedes (?), living on Lolland and ‘South Danes’. (The existence of these Swedes is probably evidenced by the Tirsted stone and the much younger Tillitse stone.) It would not be unnatural if some Swedes on their way to Hedeby succumbed to the charms of Lolland – the name ‘Sunder-Swedes’ (if it does not mean ‘South Swedes’) might suggest that quite a number remained there« (Moltke 1985b: 302).

Det har ikke været muligt præcis at fastslå, hvad indskriftens ‘Særsveer’ eller ‘Sydsveer’ kan betyde. Teksten indeholder ingen grund til at give de to udtryk betydningen »svenskere, der er immigreret til de sydlige dele af Danmark og nu bor der«. Når Moltke taler om »strid«, henviser han til ordet *kuaul*, på moderne dansk-svensk ‘kval’, der betyder smerte(r); også det oldislandske *kvöl* betyder smerte, uden nogen variant som »strid«. Fortolkningen »strid« er en stærk specialisering af ordets betydning og har ikke dokumentarisk grundlag. Moltkes påstand »the name ‘Sunder-Swedes’ (...) might suggest that quite a number remained there« (Moltke 1985b: 302) er forbløffende: Der er intet af den slags i teksten. At Særsveerne boede på Lolland, er Moltkes (og andres) frie idé. Disse to læs-

ninger af den centrale del af teksten er begge mulige set fra et syntaktisk synspunkt:

- (1) DR: »han var (da?) den aller stærkeste(?) af Sær-sveerne og Syddanerne. ‘kval’ fortærede høvdingen«
 (2) Moltke: »han var [da] standhaftigst (?) af alle. Sær-sveernes og syddanernes ‘strid’ fortærede (...) ham«.

Moltke har brug for punktummet efter ‘alle’ for at kunne sige, at smerter er ‘strid’ mellem de to etniske grupper. Manglen på dokumentarisk hjemmel af betydningen »strid« for ordet *kuaul* er afgørende. Fortolkningen er endnu en frugt af hans forudfattede idé om det svenske dynasti ved Hedeby.¹⁰

Uafklarede spørgsmål om runestenene Haddeby 2 og 4

a) Hvorfor er der to, delvis identiske sten? Og hvorfor er de ikke helt identiske? Det er blevet foreslået, at de var beregnet til to forskellige »publikummer«; det er muligt, men vi ved det ikke.

b) Havde de to sten det samme formål? Hvad ønskede dronning Asfrid at kommunikere, og til hvem? Naturligvis følger de to tekster en standard; indholdet og syntaksen er således de normale for minderunesten. Nogle mener, at den såkaldte svenske sten med stolthed skulle erklære over for verden, at disse mænd, Gnupa og Sigtryg, var svenske, og at den såkaldte danske sten skulle informere om, at Asfrid og hendes far var danske (jf. Wimmer 1908: 70). Dette er et intelligent gæt, men ikke videnskab. Vi ved det ikke.

c) Hvor blev de to sten oprindeligt rejst? To forskellige steder? Og hvorfor blev de placeret lige der? Måske i nærheden af gravene, lidt uden for Hedeby? De steder, hvor de blev fundet i 1700- og 1800-tallet, giver ikke afgørende oplysninger af den slags. Igen ved vi det ikke.

d) Blev de to indskrifter ristet af den samme person (ved navn Gorm)? Han er nævnt på den ‘danske’ sten, men ikke på den ‘svenske’. Da ud-

¹⁰ Idéen at *kuaul* kan betyde ‘strid’ stammer øjensynligt fra Lis Jacobsen, som henviser til nogle gammelsvenske eksempler (Jacobsen 1929:138-9). *Ordbok öfver svenska medeltids-språket* anfører som tredje betydning ‘tvist’. Det ser ud til især at handle om »menneskets natur« og »ejendoms tvister«; ikke ganske det samme som en blodig kamp mellem danske og svenske (Söderwall 1891-1900:226). Disse belæg er i øvrigt meget yngre end runeteksten.

formningen af de to sten er ret forskellig, var der sandsynligvis to ristere. Årsagen kender vi ikke.

e) Hvilken blev udført først, *Haddeby 2* (kortere, »svensk«) eller *Haddeby 4* (længere, »dansk«)? Hvis de havde samme formål, og hvis den korte tekst var den første, ville Asfrid måske have følt, at nogle oplysninger fejlagtigt var blevet udeladt og burde tilføjes. Hvis den lange var den første, kunne den anden tekst have fået sin korte version, fordi nogle oplysninger syntes overflødige, i en anden sammenhæng. Men vi har ingen midler til at afgøre, hvilket af de to mulige svar der er korrekt; i teorien kunne de være ristet på samme tid og på samme sted. En række detaljer peger på, at det er usandsynligt, at de to sten er hugget af den samme person. Ordningen af indskrifternes linjer er forskellig; på *Haddeby 2* går de tre hovedlinjer (side A) alle opad, begyndende med den midterste, dernæst den højre og til sidst den venstre. *Haddeby 4* er bus-trofedon og begynder med den midterste linje (side A), der går opad, herefter den venstre, som går nedad, og endelig den højre, der går opad. Skilletegnene bruges ret konsekvent på begge sten: på *Haddeby 2* to prikker og på *Haddeby 4* to små lodrette streger. Hvis man sammenligner rummene i de to indskrifter, målt fra rammestreg til rammestreg, vil man se, at forskellene er begrænsede. Man skal bruge to fotos, der er tilpassede, så indskrifterne får omtrent samme størrelse, idet stenene har meget forskellige dimensioner: *Haddeby 2* er 214 cm, mens *Haddeby 4* kun måler 125 cm. *Haddeby 2* har syv afrundede u-runer, af de fem k-runer har den ene flad kvist, mens fire er afrundede; *Haddeby 4* har 14 u-runer, hvoraf seks er flade og otte rundede, samt 10 k-runer, hvoraf syv har flad kvist, mens tre er afrundede. Meget tyder således på, at der har været to ristere.

Barnes giver denne bedømmelse af forholdet mellem langkvist- og kortkvistruner:

For many, it seems to have been enough that an inscription contained one or more short-twig runes for it to be called a short-twig inscription (...). This, as is obvious if one considers it for but a moment, is totally misleading. I would suggest that only inscriptions in which the overwhelming majority of the runes are short-twig be designated 'short-twig inscriptions'. Those which have a larger number of short-twig than long-branch forms I would call »short-twig mixed«, and those with a preponderance of long-branch forms »long-branch mixed« (Barnes 2000: 104).

Dette forekommer at være en nøgtern og afbalanceret vurdering af spørgsmålet. Barnes fortsætter: »According to such a scheme of classification, *Haddeby 2* is a long-branch mixed or simply a long-branch inscription, depending on whether one considers a majority or an overwhelming majority of its runes to be long-branch« (idem). I øvrigt siger Moltke, trods sin faste overbevisning om rigtigheden af et svenskevælde i Hedeby, næsten det samme: *Haddeby 2* »is rather a Danish inscription with a little Swedish touch« (Moltke 1985a: 17). Samme tanke udtrykkes af Karl Martin Nielsen med henvisning til Lund: *Haddeby 2* »is rather [written in a] normal-Futhark with variants« (Nielsen 1984: 18).

I et senere bidrag strammer Barnes begreberne: De standardiserede runealfabeter »are abstractions constructed for our convenience« (Barnes 2006: 11). »Inscriptions from Denmark and Sweden not uncommonly exhibit a sprinkling of what are traditionally considered short-twig characters in otherwise long-branch inscriptions, single-sided *as* and *ns* being particular favourites« (ibid.: 20). Barnes' artikel er fuld af eksempler på, at snesevis af vikingetidsindskrifter ikke fulgte et forudfattet alfabet (futhark), men anvendte runer fra en række mulige varianter. Beskrivelsen eliminerer praktisk taget motivet til brugen af lukkede kategorier som »danske runer«, »svenske runer« osv.¹¹

Selve det faktum, at der er to sten med delvis identiske indskrifter, er også blevet antaget som et svensk element. *DR* siger, at der er flere eksempler i Sverige (tre nævnes og andre antydes), mens Danmark kun har to. Tre eller fem svenske forekomster mod to danske vidner ikke om svensk indflydelse – tværtimod, især i betragtning af at de svenske eksempler er

11 Magnus Källström diskuterer problemvarianterne inden for hver af de to ideelle typer af den yngre futhark, langkvist og kortkvist, og deres indbyrdes forhold. Et eksempel på den meget store variation, der er fundet, er: »Östergötland, where none of the seven known short-twig inscriptions shows exactly the same forms.« (Källström 2020:145). Han viser også, at en række runer har flere former gennem tiden; nogle gange er det karakteristiske element den side, hvorpå kvisten er placeret, i andre tilfælde retningen, altså opadgående eller nedadgående kvist (ibid.:131-133).

I en detaljeret undersøgelse af den måde, hvorpå runerne blev udskåret (hvis man ser på hver rune som en sekvens af streger, i praksis hvad hånden gør, når man skærer i træ), udtaler Staffan Fridell bl.a., at »the reason for the change [from long-branch to short-twig] must have been a desire for kinematic simplicity«, dvs enkelhed ved skæringen af runerne, og »that the two systems [long-branch and short-twig] eventually merged into one« (Fridell 2011:79,80). Med andre ord blev de to systemer gennem tiden blandet på adskillige måder, og det vil derfor være vanskeligt at etablere en langkvist- og en kortkvistfuthark som enheder med etnisk karakter.

meget senere. Skal man hævde en indflydelse, kronologisk og numerisk, må det snarere være dansk indflydelse på Sverige (Nielsen 1984: 18).

2A) Sproglige vidnesbyrd i indskrifterne

To ordformer er blevet angivet som typisk svenske: *Siktriku* og *þaun*.

Navnet Sigtryg har formen *Siktriuk* på *Haddeby 4* (den »danske« indskrift, langkvistede runer), men *Siktriku* på *Haddeby 2*. De to former afspejler både en topografisk og kronologisk forskel, men, siger Lerche Nielsen efter en udførlig forklaring, »there is no obvious reason why the archaic form should be Swedish rather than Danish.« (Lerche Nielsen 2000: 138-141). En anden simpel forklaring er, at *Siktriku* er en fejl; at risteren satte *ku* i stedet for *uk*. Tre ord længere fremme i teksten er der som sagt ristet *auī* (*qui*) i stedet for *auk*; Wimmer talte om, at 'ui' var navneordet 'vi', men den idé er i dag forladt (Wimmer 1914: 94).

Pronomenet *þaun* er et helt andet spørgsmål. *þaun* kan virke som en typisk svensk ordform, eftersom vi i danske runeindskrifter har fem forekomster af *þau* og én *þaun*, mens Sverige har 50 eksempler på *þau* og 17 af *þaun*; dvs. DK *þau* : *þaun* 5:1, SE *þau* : *þaun* 50:17 eller 2,9:1. Hvis der blev fundet et *þaun* mere i Danmark, ville den danske relation blive til 5:2 eller 2,5:1, så ordformen ville blive »typisk dansk«. Nu er det danske eksempel på *þaun* meget ældre, så de mange svenske eksempler i de kendte indskrifter kan ikke have bidraget til indførelsen af *þaun* i Danmark. De fandtes simpelthen ikke, da *Haddeby 2* blev ristet. Det, der eventuelt ville have kunnet bevise den svenske indflydelse, måtte være de mange ukendte eksempler på svenske forekomster af *þaun* – fra en tidligere periode, som man kan formode har eksisteret, men som vi ikke ved noget om (jf. Lerche Nielsen 2000: 141-142). Blot at tage tallene én mod 17 som et uomtvisteligt bevis på indflydelse, når man ser bort fra den kronologiske situation, er en dårlig forsøgsopstilling.

Hvis *Haddeby 4* blev udført først (hvilket vi ikke ved), kunne *Haddeby 2* være udført som en simpel (reduceret) kopi af den første. Det kunne være grund nok til en ristingsfejl i *Haddeby 2*, som har *Siktriku* i stedet for *Haddeby 4*'s *Siktriuk*; som nævnt anses *qui* almindeligvis for en fejl (i *Haddeby 2*) for *auk* (den form, der findes i *Haddeby 4*). Også fordi et ord *qui* eller *auī* ellers er ukendt.

Der er andre runesten fra dansk område med kortkvistruner (altid kun nogle af dem, aldrig alle) og generelt de samme runer. Et eksempel er *Gunderup-stenen 2* (*DR* 144): »austain sati stain þaṅsi abt aṣulb faþur sin«; med 16 kortkvistede runer ud af 24 mulige (i alt 37 runer i teksten). De otte resterende runer af gruppen, hvis medlemmer kan være kortkvistede, er her langkvistede. Også i dette tilfælde er de kortkvistede a, n, s (alle forekomster er kortkvistede) og de langkvistede t, b, a (alle forekomster er langkvistede). Dette punkt er vigtigt: Det synes at fortælle, at valget af type ikke er tilfældigt, i den forstand at typen vælges for hver enkelt forekomst; brugen af runetyper er konsekvent i hele teksten. I vores tilfælde (*Gunderup 2*) foretrækker risteren kortkvistede n'er og langkvistede t'er. Hvorfor dette valg skulle have en etnisk årsag er uklart. To tredjedele af runerne, der kan have begge former, er kortkvistede, mens en tredjedel er langkvistede. Hvad fortæller det os om risteren? *DR* og Karl Martin Nielsen tager det for givet, at kun en svensker (eller måske en nordmand) kan riste en indskrift med nogle »svenske« og nogle »danske« runer (Nielsen 1984: 18).

Også i dette tilfælde (*Gunderup 2*) er der kuriøst nok to ord med en form, som angiveligt er typisk for svenske runesten: *abt* og *aṣulb*. Men igen synes det begrænsede antal forekomster alt for lavt til at tillade en endelig påstand om svensk herkomst.

Det er almindeligt i skandinaviske runeindskrifter, at teksten fortæller, hvem der var kommittent af monumentet, og til minde om hvem det blev rejst. I enkelte tilfælde er de to personer identiske, dvs. at kommittenten siger direkte, at han mindes sig selv. I Sverige findes der over 20 af den slags runetekster (*DR* text:spalte 990-1), i Danmark kun én: fra Tillitse på Falster, hvor »Eskil Sulkesøn lod denne sten rejse efter sig selv.« (*DR* 212). Der er et par andre, som tilsyneladende indeholder den samme tanke om at mindes sig selv udtrykt med andre ord (*ibid.*). Men hver kommittent, der har sit eget navn sat på stenen, mindes selvfølgelig sig selv. Den store forskel i antallet af eksempler i Sverige og Danmark tages som bevis på »svensk indflydelse« på Tillitsestenen. Moltke:

We may thus safely assume that the Tillitse stone is the work of a Swede – perhaps the descendant of Swedes who, on their way to Hedeby, lingered on Lolland – as we have already seen, the Tirsted and Sædinge stones bear witness to the existence of a Swedish colony there (Moltke 1985b:386-388).

At en dansker (eller en anden ikke-svensker) ikke er i stand til at udføre noget, man har i Sverige, diskuteres ikke, det tages for givet. Idéen om eksplicit selvpromovering blev født engang i Sverige, men der er ingen grund til at udelukke, at en anden person – i eller uden for Sverige – ville være i stand til at gøre den samme »opfindelse«.

Om det numeriske forhold 20:1 mellem mængden af svenske og danske runeindskrifter og dets betydning for statistiske betragtninger, se kapitlet *Personnavne* længere fremme.

Som Magnus Källström anfører:

Detta [at der henimod år 1000 kommer flere runeindskrifter. OHV] hänger givetvis samman med det plötsligt uppblomstrande kristna runstensmodet, som först har etablerats i Danmark och därifrån spridit sig norrut. Med detta runstensmode följer också »danska« runformer dvs. långkvistrunorna, vilka så gott som fullständigt kommer att dominera runinskrifterna i landskapen upp till Mälaren. (Källström 2013: 112).

De »danske« runer invaderede Sverige, og det drejer sig ikke om nogle få inskriptioner som de formodede svenskprægede indskrifter i Danmark. Der er snesevis af dem – dog uden nogen form for invasion af danskere. Skautrup skriver, at ud af de (dengang) ca. 2.500 svenske indskrifter er der mere end 2.000 med de danske runer (Skautrup 1944: 110-111).

2B) Sproglige træk ved de sønderjyske dialekter

På norsk og svensk har hvert flerstavellesord én ud af to forskellige accenter (kaldet accent 1 og 2). På dansk har accent 1 engang i middelalderen udviklet sig til det såkaldte »stød«. Visse danske egne deltog dog ikke i denne forandring: Halland, Skåne (med Bornholm) og Blekinge samt nogle dele af det sydlige Danmark,¹² heriblandt den centrale del

12 Skåne og Halland (+/- Blekinge) betragtes sprogligt generelt som danske, selvom de på en måde repræsenterer en overgang mellem dansk og svensk. Det har længe været erkendt, at de skandinaviske sprog, i hvert fald indtil en vis tid, har udgjort et sprogligt kontinuum.

af Slesvig omkring Hedeby.¹³ Det er blevet foreslået, at denne lighed med svensk stammer fra svensk sproglig indflydelse – af det svenske herredømme i Slesvig, som nævnes af Adam af Bremen. Udviklingen skulle tilsyneladende være foregået således: En talrig gruppe svenskere med høj prestige skulle have forhindret den oprindelige danske befolkning i Slesvig i at følge alle de andre danskere i ændringen af et suprasegmentalt træk ved deres sprog. Dette ville kræve en ret massiv invasion, ikke blot et par kongelige erobrere, foruden tosprogethed blandt befolkningen i en længere periode, ikke kun hos få personer gennem to-tre generationer. Intet af den slags er dokumenteret. Adam påstår ikke, at svenskere bosatte sig i Danmark (da han kun taler om kongerne Olaf, Gnupa, Gurd og Sigtryg, samt at Olaf tog Danmark med våben og magt). Lad os medgive, at det ikke er umuligt, men der findes intet positivt bevis i den forstand.¹⁴ Når så ændringen fra accent 1 til stød er foregået langt senere end det påståede svenskevælde, kan man vanskeligt etablere nogen forbindelse mellem den manglende ændring i Hedeby-området og svenskerne. Skautrup anfører argumenter for at regne med stødets fremkomst kort efter 1200 (Skautrup 1944: 244).¹⁵

13 Stodgrænsen i det nuværende Danmark går i store træk således: Uden stød er Rømø, en trekant mellem Tønder, Haderslev og Mommark, en trekant mellem Fåborg, Nyborg og Svendborg, Sjælland syd for Tappernøje samt alle øer syd for disse lokaliteter, især Ærø, Langeland, Lolland, Falster, Møn og Bornholm.

14 At postulere, at da accentmønstrer i Slesvig-området har en vis lighed med det svenske, må en gruppe svenskere have påvirket Slesvig-sproget, er værre end det almindelige latinske ordsprog: *Post, ergo propter*.

15 Stødets historiske opståen og dets forhold til de skandinaviske accenter er ikke ganske afklaret; diskussionen er baseret på indirekte oplysninger, som det fremgår af Skautrups beskrivelse (Skautrup 1944:238-242), særlig s. 240-241. Lars Brink giver i »Stød, tryk og tonegang«, *Dansk Sproghistorie*, bind 2, en detaljeret beskrivelse af stødets opståen og nævner to tidspunkter der er blevet foreslået for stødets formodentlige fremkomst: 1300-tallet og ca. 1350 (Brink 2018:236-241).

Erik Kroman ville i 1947 i sin disputats vise, »at udbredelsen af den faldende-stigende intonation i Sydvestdanmark på afgørende måde støtter hypotesen om en svensk indvandring i Østsllesvig og på Ærø og Langeland i forbindelse med det svenske vikingeherredømme i Hedeby.« Således refereret i Anders Bjerrums anmeldelse, hvor hele Kromans storslåede konstruktion afvises som uvidenskabelig. (Bjerrum 1948: 223-231). Britta Orlrik Frederiksen har senere givet en grundig tilbagevisning af Kromans tese (Frederiksen 1985:76-77).

2C) Hesselmann, Birka-svensk, Hedeby-Nordisk

En anden forgrening af problemet kommer med teorien udkastet af Bengt Hesselmann, der i 1936 lancerede tanken om, at en bestemt slags skandinavisk sprog eller variant udvikledes i Birka og Hedeby, de to poler, som var forbundet gennem de svenske »besiddelser« langs Østersøen, Lolland og hele området af danske dialekter uden »stød«. Gun Widmark arbejdede meget senere videre med tanken. Hendes titel (»Birkasvenskan – fanns den?«) synes at udtrykke tvivl, men hun er i virkeligheden ganske overbevist om eksistensen af en sådan slags sprog eller variant, der strækker sig fra Birka til Hedeby gennem Østersøen til Lolland og omegn (Widmark 1994). Lars-Erik Edlund gav senere en grundig og detaljeret undersøgelse af Widmarks og Hesselmanns teorier. Han gennemgår de sproglige træk, Widmark har studeret: *diftongering af ē > jä, monoftongering af au > ō, metatese wr- > rw-, w-brydning og r-brydning (recessive), h- > nul (recessiv), bortfald af indskudskonsonanter, usikkerhed om oprindelige konsonantgrupper 'mn' og 'bn' (hamn – havn)*. Hans konklusion om den territorielle spredning af disse træk er, at ændringerne ikke følger en fælles retning (Edlund 2016: 25,31). Edlund giver Widmark kredit for den omfattende undersøgelse, men konkluderer til sidst, at forestillingen om Hedeby-nordisk eller Birka-svensk er overflødig og uden beviser (ibid.: 34,39). Ved at betragte disse sproglige træk i sammenhæng kan man stille spørgsmålet: Hvordan ville det være muligt, at sådanne få træk skulle kunne give grundlag for en slags sproglig identitet hos en gruppe mennesker? Britta Olrik Frederiksen studerede i 1985 Hesselmanns hypoteser og konkluderede, at der deri ikke er nogen støtte for tanken om svensk indflydelse på dansk sprog (Frederiksen 1985: 79-81).

Karl G. Johansson (2002) anlægger et bredere perspektiv og understreger værdien af at trække på erfaringerne fra dialektstudier og sprogkontaktforskning som i Braunmüller og Trudgill. Han argumenterer også med rette for, at spredningen af sproglige træk snarere end at være resultat af erobringer eller af herskernes etnicitet vil skyldes handelsmæssige og lignende sociale kontakter. Dette er bl.a. afgørende, når man skal studere den topografiske udbredelse af sproglige fænomener.

3) Stednavne

I navne på landsbyer i Danmark, der ender på *-by*, er det første element sjældent et personnavn, mens de i Sverige og i Danelagen er almindelige

– og også i Slesvig-området. Dette kunne indebære svensk indflydelse på Olafs tid, som det er blevet foreslået. Det er imidlertid påvist (Hjorth Pedersen 1960), at de slesvigske stednavne på *-by* er ældre end de svenske (i Slesvig er personnavnene ofte hedenske, mens de svenske tit er kristne). Hvis der var tale om indflydelse, ville det være omvendt: fra Slesvig til Sverige.

Et andet toponymisk emne er blevet påkaldt for at bevise svensk indflydelse på danske stednavne, og således understøtte idéen om den svenske dominans omkring Hedeby. Det drejer sig om 7 danske stednavne, der indeholder elementet *-fjelde* eller *-fjolde*, 3 på Lolland, 4 i Sydslesvig, altså to af de områder, hvor der angiveligt har været en indvandring af svenskere. Ét er det bekendte Døllefjelde, 10 km syd for Sakskebøbing, et andet *Fjolde*, 30 km vest for Hedeby og 10 km nord for *Svesing*, hvis navn man har formodet afledt af roden i navnet Sverige.¹⁶ Landsbyen Fjolde er bekendt for Anders Bjerrums studier af stedets arkaiske dialekt. *(-)fjelde*, *(-)fjolde*-navnene er blevet sat i forbindelse med det svenske ord *urfiælder*, der ikke forekommer i danske dokumenter. Etymologierne af *-fjelde*, *-fjolde* og *urfiælder* er behæftede med stor usikkerhed, de svenske paralleller til de 7 danske stednavne er tvivlsomme. Britta Olrik Frederiksen konkluderer »at der indtil videre ikke kan siges at være påvist paralleller i Sverige til de danske *(-)fjelde*, *(-)fjolde*-navne af sådan art, sådant antal og sådan geografisk udbredelse at tanken om en dansk-svensk sammenhæng forekommer den mindste smule slagkraftig« (Frederiksen 1985:84-91).

Det sidste element, som det måske er værd at nævne i rækken af forsøg på at underbygge tesen om et svenskevælde ved hjælp af stednavne, er ordet *nor*, som bl.a. forekommer tæt på Hedeby i navnet *Haddebynor*. Det blev i 1981 foreslået af Jan Paul Strid, at *nor* skulle sættes i forbindelse med Svealand, hvor man har nogle forekomster. I 1985 blev sagen undersøgt nærmere af John Kousgård Sørensen; han konstaterer bl.a., at ordet er udbredt i navne i Sønderjylland, Als, Tåsinge, Langeland og Sydvestsjælland, altså omtrent lige de områder, som svenskevældets tilhængere mener har været udsat for svensk indvandring omkring 900 e.v.t. Med hensyn til ordets forskellige betydninger i dansk og svensk er der derimod meget ringe overensstemmelse:

16 Tidligere skrevet *Swesum*, som Hald forklarer af et **Swē-hūsum*, der ikke ser ud til at være undersøgt nærmere (Hald 1965:66).

Den almindelige svenske betydning af ordet er altså særdeles sjælden i danske *nor*-navne. Og de navne, hvori den kan formodes at foreligge, ligger i områder (Nordvestjylland, Midtjylland), som ikke har været inddraget i diskussionen om svenskpåvirkning i Danmark (Kousgård Sørensen 1985: 45).

Kousgårds konklusion bliver: På denne baggrund må det afvises, at forekomsten af ordet *nor* i danske stednavne har forbindelse med svensk navneskik. For det første er den i Svealand helt dominerende betydning '(smalt) sund (mellem søer)' forskellig fra den i Danmark fremherskende betydning. For det andet er de syddanske repræsentanter for navnegruppen utvivlsomt for unge til at kunne være resultat af en eventuel svionisk påvirkning i vikingetiden. (ibid.: 48-49).

I begyndelsen af samme artikel formulerer Kousgård på en prægnant måde en slags grundregel for, hvordan man skal vurdere tilfælde af lighed i stednavne i to forskellige områder:

De argumenter for svioniske påvirkninger, der hidtil har været fremført, har ikke været overbevisende. For at være virkelig slagkraftige må sådanne ideer hvile på påfaldende strukturelle (formale, semantiske) og kronologiske fællestræk. Men desuden – og ikke mindst vigtigt – skal det kunne sandsynliggøres, at sådanne fællestræk ikke kan have hjemlige forudsætninger i Danmark såvel som i Sverige. (ibid.: 43).

4) Arkæologiske fund

Ved Hedeby er der fundet ca. 10 grave af kammertype (med et kammer bygget af træ) fra ca. 900 e.v.t. (Olafs tid, efter tidligere undersøgelser, se længere fremme). I Uppland i Sverige findes mange lignende grave, ved Birka omkring 100 (111 ifølge Eisenschmidt (1994: 69)). De to grupper af grave er dog bortset fra trækassen ikke særlig ens; nogle få af de slesvigske har mere udstyr end de omliggende grave uden kammer (se nedenfor Eisenschmidts redegørelse). Endvidere har idéen om at lægge sin afdøde slægtning i en trækasse ikke eksklusiv karakter. For at postulere en sammenhæng mellem de to grupper af grave er det nødvendigt at påvise ikke blot en generel lighed,

men specifikke overensstemmelser i detaljerne. Et sådant arbejde er ikke udført. I øvrigt tyder antallet af ti grave eller lidt flere ikke på en invasion af en ny nation, etnisk gruppe eller nogen anden form for større person-gruppe med en kultur forskellig fra de danske Hedeby-indbyggeres. Nils Ringstedt har studeret Birkas kammergrave i deres økonomiske og sociale aspekter, med en kvantitativ metode; han vurderer, at »The construction of chamber-graves at Birka as well as at Hedeby can thus be seen against the increasing cross-border connections of various kinds during the time period.« (Ringstedt 1997: 141). Ringstedts konklusion (for Birka) lyder, at »it is not possible to prove that the graves were intended for foreigners, though the construction is specific and objects of foreign provenance have been found.« (ibid.: 141). Desuden refererer han, at »Sawyer asserts, however, that chamber-graves of one kind or another are likely to have been developed independently in any area with plenty of wood.« (ibid.: 141).

Ekkehard Aner studerede kammergravene i 1952 og vendte 10 år senere tilbage til sagen. Her erkendte han, at stednavnene på *-by*, efter Birte Hjorth Pedersens undersøgelse, ikke kan forklares med en svensk erobring eller kolonisering (Hjorth Pedersen 1960), og ligeledes, at de accentuelle forskelle i dialekterne i Syddanmark intet har med svenskere at gøre. Kort efter fortsætter han dog med denne argumentation:

Eine spontane Entstehung des Grabtyps in Haithabu erscheint angesichts der zahlreichen Parallelen in der Mälar-Region wie im schwedischen Russland und den nachweislich engen Beziehungen zwischen den beiden Handelspartnern unwahrscheinlich. Es besteht kein Zweifel daran, dass dieser Bestattungsbrauch einen mittelschwedischen Ursprung hat, zumal er in Birka und anderen Orten bereits für das 9. Jahrhundert dokumentiert ist. (Aner 1962: 53-54)

Logikken synes at være, at når et fænomen forekommer flere steder, og det på et af stederne er mere talrigt og/eller ældre, må man tro, at det talrige/ældre er oprindelsen til det andet. Men dette er ikke en følgerigtig slutning; der er ingen grund til at tro, at det er så simpelt. Tilmed er der tilsyneladende, efter de nyeste undersøgelser, kammergrave i Hedeby lige så tidligt som i Birka (se nedenfor). Interessant nok er der bred enighed om, at »moden« med at rejse runesten er kommet fra Danmark til Sverige, »selvom« der i dag er 10 gange så mange runesten i Sverige som i Danmark (jf. den citerede passus fra Källström ovenfor, i afsnittet »2A) Sproglige vidnesbyrd i indskrifterne.«).

Silke Eisenschmidt har givet en nyere beretning om gravene i Hedeby. Hun opdeler området i tre sektioner, hvoraf to har kammergrave. De 10 kammergrave, som vi kender fra Lunds og Aners indlæg, findes indenfor den halvcirkelformede vold: »the majority of the graves were established in the first half and middle of the 9th century and not in the 10th century, as previously suggested.« I området syd for den halvcirkelformede vold fandtes »five chamber graves (...) Better equipped graves with tableware and jewellery were restricted to the five chamber graves« (Eisenschmidt 2011: 88,91). I konklusionen beskriver hun de sociale aspekter af Haithabu-gravene således:

A small number of graves in Hedeby contain a complete set of grave goods suggesting a more complex burial with chamber and an overlying mound. These graves most probably represent members of the elite in the area. The variation in grave goods and type of burial, cannot be used to make finer distinctions of social status and rank. The majority of these outstanding graves date to two periods. The first period covering the first half to mid-9th century, with the boat chamber grave and the chamber graveyard. The second period covering from around 900 and the first half of the 10th century with the chamber graves in the southern cemetery. The boat chamber grave dating 830-850 AD stands out among the graves in Hedeby and the whole of Denmark and it has been suggested that it may be the grave of a king. (Eisenschmidt 2011: 100).

Det ser ikke ud til, at kammergravene i Haithabu har nogen markant lighed med kammergravene fra Birka. De 10 berømte grave, der diskuteres af Lund, viser sig at være fra en periode meget tidligere end det formodede svenske herredømme i Hedeby (Eisenschmidt 2011: 88), således som allerede Aner anførte (Aner 1962: 55). Dog konkluderer Aner til sidst sådan:

Damit würde sich in Übereinstimmung mit der Aussage der historischen Quellen und den Erwägungen hinsichtlich der Ausdehnung des Schwedenreiches ergeben, daß außer Haithabu auch das südliche Angeln, (...), sowie Langeland und Lolland von Schweden besetzt waren. Für die Annahme einer sich weiter nach Norden erstreckenden Eroberung bieten die archäologischen Befunde keine Grundlage. (ibid.:56).

Også her ses det, at Adam af Bremens krønike kan behandles som »historiske kilder« – i flertal.

5) Historiske vidnesbyrd

Vi har kun Adams ord: »Olaph, qui veniens a Sueonia« og »Olaph, (...), sueonum principem.« Ifølge Adam var Olaf konge af Danmark, men når vi kender til kong Gorm og kong Harald fra de to Jelling-runesten, har vi et problem med sammenhængen: Olafs rige kan kun have omfattet en del af (Sønder)jylland. Vi kan ikke engang være sikre på, at Adams ord må betyde, at Olaf var svensk og ikke en dansk prins, der kom hjem (ovenfor er det blevet godtgjort, at Adam ikke er faktisk pålidelig i enkeltheder); der er andre eksempler på, at danske prinser opholdt sig en tid i udlandet og ventede på en mulighed for at gribe magten i deres hjemland (som det også sker i andre lande). Lund nævner forskellige eksempler, heriblandt Svend Estridsen selv (Lund 1982: 122). Moltke siger: »As is evident from both historical sources and the inscriptions on the Hedeby stones, there was a period of Swedish rule in Hedeby« (Moltke 1985b: 28-29), men der er som bekendt kun én historisk kilde til den påstand: Adam. En kendsgerning, som gør det umuligt at kontrollere Adams ord. *Testis unus, testis nullus.*

I ikke få tilfælde sker det tilsyneladende, at man uafvidende opbygger en form for skjult bedrag eller »indbildt dokumentation«. Andreas Mohr siger i en meget interessant bog: »Vermutlich regierte das Gebiet zu Beginn des 10. Jahrhunderts eine schwedische Oberschicht, an deren Spitze, Widukind von Corvey zufolge, ein von den Ostfranken oder Sachsen als rex bezeichneter Magnat stand« (Mohr 2005: 100). Når man læser denne passage, får man let det indtryk, at Widukind har talt om svenskere. Men Widukind siger faktisk følgende: »After he had defeated all of the neighboring peoples, Henry attacked and defeated the Danes with his army because they had launched naval raids against the Frisians. After he forced the Danes to pay tribute, Henry had their king, named Knuba, receive baptism.« (Widukind 2014: 58). Widukind omtaler ikke svenskere og antyder ikke en (etnisk) forskel på Gnupa og andre danske konger. I note 274 til teksten siger oversætterne: »This king appears to have been a Swede who ruled the region around the important trading centre of Hedeby (German Haithabu) in the southern part of the Jutland peninsula« (ibid.: 58). Men det er en personlig påstand af oversætterne og har intet med Widukinds tekst at gøre.

Wolfgang Laur (1983: 15) kommenterer de skriftlige kilder til svenskevældet: »Außer Adam von Bremen und westnordischen historischen Sagas, berichten noch andere deutsche Annalen und Chroniken (...) vor allem der Chronist (...) Widukind von Corvey (...) daß Heinrich I. (...) die Dänen tributpflichtig gemacht und ihren König Chnuba zur Taufe gezwungen habe.« Også Laur undlader at informere om, at ingen anden kilde meddeler, at Olaf, Gnupa, Gurd og Sigtryg var svenske. Til det spørgsmål har vi kun én kilde. Vi kan prøve at forestille os, at det faktum, at det danske rige (eller en vigtig del af det) blev regeret af en ikke-dansk konge, kunne være en ubetydelig omstændighed for tyske krønikeskrivere, da han opførte sig som »danernes konge«. Men en prins' erobring af et andet land er generelt ikke en ligegyldig detalje. At tilhængerne af svenskevældet i Hedeby mig bekendt aldrig kommenterer denne mangel på information i alle kilder, bortset fra Adam, er emblematiske. Laur formulerer sig senere mere forsigtigt: Han mener, at kongerne (Olaf, Gnupa etc.) var svenske, men at de ikke havde noget kongerige, blot et miniherredømme omkring Hedeby, »ein dänisches Teilreich mit Haithabu als dem wichtigstem Platz« (Laur 2000: 67).

Personnavne

Henrik Williams har i 1994 foretaget en original undersøgelse af personnavnene i de fire Haithabu-sten, altså *Haddeby 1-4* (Williams 2000: 158-163) foruden *Haddeby rundstok 2* (Kabell 1977: 65), udgivet i samme bind som Lerche Nielsens og Stoklunds ovennævnte artikler: *Von Thorsberg nach Schleswig*.

Hans undersøgelse viser, at stort set alle personnavnene er svenske, hvilket igen peger på en svensk herkomst af indskrifternes indhold. Jeg finder dog ikke argumentationen overbevisende. Først og fremmest er det ved brug af statistiske argumenter essentielt at angive præcis, hvilke tal vi relaterer til hvilke andre tal. Williams citerer følgende personnavne

fra de fire *Haddeby*-sten, med deres antal forekomster på svenske og på danske sten:¹⁷

	Oddólfr	Bórólfr	Sveinn	Skarði	Eiríkr	Ásfríðr	Sigtryggr	Gnúpa	Óðinkarr	Gormr
Svensk	1	5	90	4	9	2	7	1	1	1
Dansk	3	2	3	1	2	2	2	2	4	4
Skåne			4							1
Bornholm			8							

Williams oplyser »that the Runic Danish inscripational corpus from the Viking age is only app. 10% of the Runic Swedish corpus of the same period« (ibid.: 160). Det er ikke angivet, om han tæller indskrifter, ord eller runer; sandsynligvis ord.¹⁸ Det betyder, at vi generelt, alt andet lige, skal forvente at finde omkring én dansk forekomst for hver 10 forekomster i Sverige. Eller rettere, vi skal ikke kalde et fænomen »mere udbredt« i Sverige end i Danmark, når forholdstallene SE:DK er omkring 10:1 eller 9:1 osv. Alle de her nævnte navne, undtagen Sveinn, falder i denne gruppe af tilfælde. Regner man Skåne og Bornholm som Danmark, bliver forholdet for Sveinn 90:15 eller 10:1,6.

Det er svært at forstå begrundelsen for at kalde alle disse navne for *svenske navne*, *udanske navne* (Óðinkarr og Gormr er selvfølgelig ikke en del af Williams' argumentation). På statistisk grundlag burde vi snarere kalde disse navne danske (måske undtagen Sveinn), da der er mere end én dansk

17 Det fremgår af Williams' tekst, at han regner med forekomster fra vikingetiden. Tallene i tabellen er Williams', dog oplyser han ikke antallet for *Bórólfr*, *Eiríkr* og *Gormr* i Sverige. Dem har jeg hentet i *Nordiskt runnamnslexikon* (Peterson 2007, s.v.). Tallene (SE og DK) for *Óðinkarr* er fra *DR*. Selve tallene er ikke uproblematisk. De tre danske forekomster af *Oddólfr* er alle tre i én indskrift, nemlig *Haddeby-pind 2* (amulet, DREM85:371). Tre af de fire danske forekomster af *Gormr* angiver den samme person, Gorm den Gamle, på tre runesten. Hvis man vælger at tælle indskrifter i stedet for forekomster, vil forholdet SE:DK for *Oddólfr* ændres fra 1:3 til 1:1. Der er andre særheder, som jeg springer over, da de ikke har indflydelse på det herværende ræsonnement. Hvis man mener, at *Haddeby 2* ikke kan regnes for en dansk indskrift, fordi den er ristet af en svensker (?), må tallene for danske forekomster af *Ásfríðr*, *Gnúpa* og *Óðinkarr* reduceres med en enhed. Heller ikke denne eventualitet har indflydelse på vores ræsonnement.

18 Barnes (2012:66) giver næsten samme afstand mellem mængderne af runeindskrifter på mindsten: SE 2.600 DK 220 eller 10:1,13. Williams giver i et senere værk en noget anden relation SE:DK, her om antal indskrifter fra vikingetiden: Sverige 2.270, Danmark 400 (Williams 2008:284). Denne relation er 5,7:1 eller 10:1,76. Lisbeth Imer giver disse tal (mængde af sten): SE:DK = 2300:260 eller 8,8:1 (Imer 2016:15). Man kan finde andre tal for dette forhold; det ændrer dog intet for vores formål.

forekomst for hver 10 svenske. Man bør dog slet ikke benytte statistiske ræsonnementer baseret på tal lavere end 10. Ser man på en andel af forekomster af et eller andet fænomen, som SE 20:DK 1, vil blot én yderligere dansk forekomst ændre forholdet til $20:2 = 10:1$. At ræsonnere i statistiske termer med små tal er for risikabelt. Spørgsmålet er virkelig meget mere komplekst. Når man arbejder med ord generelt, skal man beslutte, om man tæller lemmaer eller ordformer (*kubr, kupa, kupan*); tæller man tre forekomster af den samme ordform i en indskrift som én eller tre? Når vi sammenligner mængden af runetekster i Sverige og Danmark, bruger vi så antallet af indskrifter eller antallet af ord eller runer?

Et gennemgående problem ved brugen af statistiske overvejelser med runeindskrifter er bevissituationen. Barnes refererer, hvad han kalder en udbredt idé, at den oprindelige mængde runeindskrifter med den ældre futhark i hele verden ville være langt over 40.000, mens vi reelt har omkring 400, dvs. 1 % af 40.000 (Barnes 2012: 34). Hvis det er sandt, må vi indse, at det sproglige materiale, vi diskuterer, har karakter af en ekstrem usikkerhed, især når det er baseret på små tal og/eller belæg, der er forskellige i tid og rum. Sandsynligvis er vikingetidens indskrifter bedre bevarede. Barnes giver en mere omfattende beskrivelse af den store variation i vikingetidens runer i kapitel syv »The development of runes in Scandinavia« i sin bog *Runes / A handbook* (Barnes 2012: 54-65).

I runetekster vil næsten hvert eneste ord, der er fælles for Danmark og Sverige, kunne kaldes »typisk svensk«, fordi mængden af runeindskrifter fra vikingetiden i Sverige er 4-10 gange mængden i Danmark. For at sammenligne Danmark og Sverige på dette punkt må man relatere antallene af de pågældende ord til det samlede antal ord fra Sverige og Danmark (eller indskrifter eller runer). Men man skal også huske på, at her har næsten hvert ord (og ordform) sin egen individuelle fordeling. Der er ingen simpel regel.

På side 162 i Williams' artikel læser man dette om Óðinkarr »Why did this Dane choose to give his daughter a Swedish name?« Men at Ásfríðr er et svensk navn, er netop det, der eventuelt skal bevises, ikke tages for givet.¹⁹ Lidt længere fremme: »According to Adam of Bremen (Book 1, Chapter 52), a Norwegian wrested the power from Sigtrygg«. Adam siger, at Hardegon kom fra »Nortmannia«, en betegnelse, som i kilderne bruges om både Norge og Normandiet. Så vidt jeg ved, er der ingen konsensus

19 At Ásfríðr er et godt gammelt dansk navn fremgår af *Danmarks gamle Personnavne*, bd. 1, spalte 65-66.

om, hvilket af de to vi har her. At kalde Hardegon norsk uden kommentarer virker overilet og er uden beviser.

Påstandene i hypotesen om ‘svenskevældet’, synopsis

For at tro²⁰ på idéen om et svensk dynasti i Hedeby må man hævde en eller flere af disse opfattelser:

1) Adam af Bremen citerer korrekt; at det, han hævder, at kong Svend Estridsen har fortalt ham, faktisk er, hvad kongen sagde. Samt at hvad Svend Estridsen sagde (i Adams beretning) svarer til den historiske virkelighed. Det viser uden tvivl, at Olaf var etnisk svensk. Ganske vist taler ingen andre kilder om Danmarks konger som svenske, men Adams ord må stå til troende. Der er påvist en lang række punkter, på hvilke Adams angivelser strider mod virkeligheden, men det svækker ikke hans påstand i dette tilfælde.

2) *Haddeby* 2-stenen er hugget af en svensk rister, da halvdelen af de runer, der kan være »svenske« (kortkvist), faktisk er »svenske«. Den anden halvdel, som er af den »danske« type, ændrer ikke på dette forhold. At kun etnisk svenske personer, i årene omkring 900 e.v.t., ville bruge »svenske« varianter i en runeindskrift. *paun* kan kun være blevet brugt af en etnisk svensk person.

Siktriku kun være blevet brugt af en etnisk svensk person; der er ingen grund til at regne det for en fejl for *Siktriuk*. Ganske vist er der en ristningsfejl tre ord længere fremme i indskriften (*qui* for *auk*), men det beviser ikke, at der er en fejl i *Siktriku*.

20 At overbevisningen om eksistensen af et svensk styre i Hedeby ofte har karakter af tro ses i mange artikler fra Skandinavien og andre lande. Et enkelt eksempel vil være oplysende: Siden udgaven af *Danmarks Runeindskrifter* 1941-42 er der fundet mange indskrifter på dansk jord med kortkvistruner. Det kunne i sig selv (foruden alle de andre grunde) have fået folk til at genoverveje påstanden om, at kortkvistruner simpelthen og udelukkende er et spørgsmål om runeristernes nationalitet. Men det gør det generelt ikke. Aage Kabell siger »Die Kurzweigrunen verbreiteten sich von Hedeby wie von den an Schweden grenzenden Gebieten in beschränktem Umfang gegen Norden und Osten über Dänemark aus« (Kabell 1977:64). »Die Stäbchen aus Hedeby sind schon mit ihren Kurzweigrunen neue Indizien für die Tätigkeit der Schweden in jenem Gebiet.« (ibid.:65). Han mener, at eftersom kortkvistruner er opfundet i Hedeby, må det have været af svenske personer bosat der. Tilstedeværelsen af kortkvistruner beviser tilstedeværelsen af svenskere, hvilket beviser oprindelsen til kortkvistrunerne, hvilket beviser tilstedeværelsen af svenskere osv. Moltke er på samme linje: »in favour of the theory that stut-runes were invented in Hedeby, presumably by Swedes« (Moltke 1985b:370).

3) De stødløse områder i Syddanmark ligger på en linje, der udgør den traditionelle handelsrute mellem Birka og Hedeby, og må skyldes den svenske indvandring til Sønderjylland omkring 900 e.v.t.

4) Da risteren af *Haddeby 2* var svensk, må kommitten (dronning Asfrid) have været svensk (eller gift med eller enke efter en svensker). Følgelig var herskeren over Hedeby eller Sønderjylland (hendes søn Sigtryg) svensk. En dansker ville ikke finde på at hyre en svensk rister.

5) Da stednavnene på *-by* i Sverige og i Slesvig ligner hinanden, må vi antage svensk indflydelse i Slesvigs toponymi. Ganske vist er stednavnene i Slesvig ældre end de svenske, men vi må formode, at svenske indvandrere først brugte denne type stednavne i Slesvig, og at de senere er blevet indført også i Sverige.

Konklusion

I ingen af de omtalte fem træk findes noget afgørende argument til fordel for idéen om svenske herskere i Hedeby og endnu mindre om en svensk invasion. Man bliver ved med at tale om dette svenske kongerige i Sønderjylland og gentager de ovennævnte argumenter, som ikke har nogen beviskraft.

Et vigtigt aspekt af denne kontrovers er, at for at tro på eksistensen af et svensk dynasti i Hedeby (Syddanmark), skal man fremlægge positive beviser for sin påstand. For at tilbagevise påstanden er det tilstrækkeligt at anføre den fuldstændige mangel på bekræftede vidnesbyrd om den, hvilket skete i 1994 på mødet *Von Thorsberg nach Schleswig*.

Litteratur

Abrams, Lesley: »The Anglo-Saxons and the Christianisation of Scandinavia«, in *Anglo-Saxon England* 24. Cambridge 1995, s. 213-249.

Adami Bremensis: *Gesta hammarburgensis ecclesiae Pontificum*. Hannover 1876 (anden udg.).

Adam of Bremen: *History of the archbishops of Hamburg-Bremen*, transl. by F. J. Tschan. 1959, new ed. New York 2002.

Aner, Ekkehard: »Zur Schwedenherrschaft in Haithabu«, in *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*. 87 (1962), s. 37-56.

Barnes, Michael P.: »The Hedeby inscriptions, the short-twig runes, and the question of early Scandinavian dialect markers«, in *Von Thorsberg nach Schleswig*. Berlin 2000 (2001), s. 101-109.

- Barnes, Michael P.: »Standardised futharks: A useful tool or a delusion?«, i M. Stoklund et al., *Runes and their secrets: Studies in runology*. København 2006, s. 11-28. Også i *Arkiv för nordisk filologi*, 121 (2006: 5-22).
- Barnes, Michael P.: *Runes / A handbook*. London 2012.
- Beda, *Ecclesiastical history of England*, translated by A.M. Sellar. London 1907. = *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*.
- Bjerrum, Anders (anm.): Erik Kroman: *Musikalsk Akcent i Dansk. Med tillæg: Svensk Indvandring i Oldtiden*. Disputats, 1947. *Arkiv för nordisk filologi*. 65 (1948), s. 223-231.
- Bolin, Sture: »Svenskväldets fall, ett förslag«, i *Vetenskaps societeten i Lund, Årsbok (Yearbook of the new society of letters at Lund)*. 1932, s. 51-69.
- Brandt, Heidger: *Haithabu und die großen dänischen Ringburgen*. Books on Demand, 2005.
- Brink, Lars: »Stød, tryk og tonegang«, i Ebba Hjorth (red.): *Dansk Sproghistorie*, bd 2. København 2018, s. 229-254.
- Edlund, Lars-Erik: »Birkasvenskan / Hedebynordiskan – kring en språkhistorisk konstruktion«, i H. Lönnroth m.fl. (red.): *Studier i svensk språkhistoria* 14, Vaasa 2018. S. 1-51.
- Eisenschmidt, Silke: »Kammergräber der Wikingerzeit in Altdänemark«, *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, bd. 25, Bonn 1994.
- Eisenschmidt, Silke: »The Viking age graves from Hedeby«, i S. Sigmundsson (red.): *Viking settlements and Viking society*, in Papers from the proceedings of the sixteenth Viking congress, Reykjavík 2009, s. 83-102.
- Frederiksen, Britta Orlrik: »Svenskevældet, dialektgeografi og stednavne«, i *Mange bække små*, København 1986, s. 75-94.
- Fridell, Staffan: »Graphic variation and change in the younger fuþark«, in *Nowele* 60/61, 2011, s. 69-88.
- Hesselmann, Bengt: »Några nynordiska dialektformer och vikingatidens historia. En undersökning i svensk och dansk språkutveckling«, i *Ordgeografi och språkhistoria*, Uppsala 1936, s. 127-162. Citeret efter Stoklund 2000.
- Hilberg, Volker: »Hedeby in Wulfstan's days: a Danish emporium of the Viking Age between East and West«, in *Wulfstan's Voyage: the Baltic Sea region in the early Viking Age as seen from shipboard*, Roskilde 2009.
- Hilberg, Volker: *Haithabu 983–1066 Der Untergang eines dänischen Handelszentrums in der späten Wikingerzeit*, München 2022.
- Hjorth Pedersen, Birte: »Bebyggelsesnavne på -by sammensat med personnavn«, i *Ti afhandlinger*, København 1960, s. 10-46. Citeret efter Lund 1982.
- Imer, Lisbeth M.: *Danmarks runesten, en fortælling*, København 2016.
- Jacobsen, Lis: *Svenskevældets Fald, Studier til Danmarks Oldhistorie i filologisk og runologisk Lys*, København 1929.
- Jacobsen, Lis og Erik Moltke (red.): *Danmarks Runeindskrifter* [1-3]. København 1941-42 = DR.
- Johansson, Karl G.: »Birka-Hedeby tur och retur, Ett svensk storväld eller frihandel?«, i *Svenska språkets historia i Östersjöområdet*, udg. S. Lagman, S. Ö. Ohlsson, V. Voodla, Tartu 2002.

- Kabell, Aage: »Das schwedische Amulett aus Hedeby«, i *Arkiv för nordisk filologi*. 72 (1977), s. 64-69.
- Knudsen, Gunnar m.fl. (red.): *DGP, Danmarks Gamle Personnavne* 1-3. Kbh., 1936-1948.
- Kousgård Sørensen, John: »Nor i Danmark«, *Namn och bygd*. 73 (1985), s. 42-49.
- Kroman, Erik: *Musikalsk Akcent i Dansk. Med tillæg: Svensk Indvandring i Oldtiden*. Disputats, København 1947. Citeret efter Bjerrum 1948..
- Källström, Magnus: »Vikingatida och medeltida skrifttraditioner: Några iakttagelser med utgångspunkt i det svenska runmaterialet«, i *Futhark* 4, 2013, s. 102-128.
- Källström, Magnus: »The typology of the short-twig runes and contacts in the Baltic sea«, in L. Kitzler Åhfeldt m.fl. (eds.): *Relations and runes*. Stockholm 2020, s. 127-150.
- Laur, Wolfgang: »Zur Schwedenherrschaft in Haithabu und neue Überlegungen zur Frühgeschichte des Schleswiger Raumes«, in *Beiträge zur Schleswiger Stadtgeschichte*. 28 (1983), s. 925.
- Laur, Wolfgang: »Sprachen, Schriften, 'Nationalitäten' in Haithabu und Schleswig«, in *Von Thorsberg nach Schleswig*. Berlin 2000 (2001), s. 61-76.
- Lerche Nielsen, Michael: »Swedish influence in Danish runic inscriptions«, in *Von Thorsberg nach Schleswig* (1994), Berlin 2000 (2001), s. 127-148.
- Lund, Niels: »Svenskevældet i Hedeby«, *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*, 1980 (udgivet 1982), s. 114-125.
- Lund, Niels: »Adam af Bremen og de mundtlige kilder«, *Historisk tidsskrift*, bd. 118, 2018, s. 1-20.
- Mohr, Andreas: *Das Wissen über die Anderen, Zur Darstellung fremder Völker in den fränkischen Quellen der Karolingerzeit*. Berlin 2005.
- Moltke, Erik: »Det svenske Hedebyrige og Danmarks samling«, i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1985a (1986), s. 1628.
- Moltke, Erik: *Runes and their origin, Denmark and elsewhere*, København 1985b.
- Morawiec, Jakob: »Sven Estridsen as Adam's informant«, i *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, origins, reception and significance*, udg. Bartusik, Biskup, Morawiec, Oxon 2022, s. 61-80.
- Nielsen, Karl Martin: »Svenskevældet og Haddeby-stenene«, i *Danske studier* 1984, s. 17-25.
- Peterson, Lena: *Nordiskt runnamnslexikon*, 5te revid. udg., Uppsala 2007.
- Reichert, Hermann (anm.): *Von Thorsberg nach Schleswig*, i *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, bind 134 (2005), s. 62-72.
- Ringstedt, Nils: »The Birka chamber-graves – economic and social aspects, a quantitative analysis«, in *Current Swedish archaeology*, bd. 5, 1997, s. 127-146.
- Sawyer, Peter H.: *The age of the Vikings*, London 1978. Citeret efter Ringstedt 1997..
- Sawyer, Birgit I. L., Peter H Sawyer, Adam of Bremen: *Academia.edu* 2015; 6 sider; læst 2024.

- Steenstrup, Johannes: »Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holstein ved den Historiske tids begyndelse (800-1100)«, i *Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Aarsfest i Anledning af hans Majestæt Kongens Fødselsdag*. København 1900.
- Steenstrup, Johannes: »Nogle Undersøgelser til Belysning af Teksten i Adam af Bremens Værk«, i *Historisk Tidsskrift*. 9 (1929), s. 343-363.
- Stoklund, Marie: »Die Inschriften von Ribe, Hedeby und Schleswig und die Bedeutung der Schwedenherrschaft«, in *Von Thorsberg nach Schleswig* (1994), Berlin 2000 (2001), s. 111-126.
- Söderwall, Knut Fredrik: *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Bd 2. Förra hälften, M-T, 1891-1900.
- Von Thorsberg nach Schleswig: Sprache und Schriftlichkeit eines Grenzgebietes im Wandel eines Jahrtausends*. K. Düwel m.fl. (red.) (1994), Berlin 2000 (2001).
- Wessén, Elias: »Om vikingatidens runor«, *Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien*, 1957. Citeret efter Stoklund 2000.
- Widmark, Gun: »Birkasvenskan – fanss den?« i *Arkiv för nordisk filologi* 109 (1994), s. 173-216.
- Widukind of Corvey: *Deeds of the Saxons*, translated by B.S. Bachrach and D.S. Bachrach, Washington 2014 (= *Res gestae Saxonicae*).
- Williams, Henrik: »From Meldorf to Haithabu: some early personal names from Schleswig-Holstein«, in *Von Thorsberg nach Schleswig* (1994), Berlin 2000 (2001), s. 149-165.
- Williams, Henrik: »Runes«, in S. Brink, and N. Price (eds.): *The Viking world*, London 2008, s. 281-290.
- Wimmer, Ludvig F.A.: *De danske Runemindesmærker, undersøgte og tolkede*, 1,2, København 1893-95.
- Wimmer, Ludvig F.A.: *De danske Runemindesmærker*, Haandudgave ved Lis Jacobsen, København 1914.